

بسترها و چالش های اعمال سیاست رشد هوشمند شهری (مورد مطالعه خرم آباد لرستان)

فرانک سیف الدینی

استاد دانشگاه تهران

احمد پورا احمد

استاد دانشگاه تهران

رضوان داریش

کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری

سیدعلی نادردهقانی الوار

دانشجوی دکتری برنامه ریزی شهری

www.alwar_742@yahoo.com

۰۹۱۶۱۶۱۰۶۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۱۲/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۹/۵

چکیده

بر اساس آمارهای موجود تعداد شهرهای ایران در سال ۱۳۳۵، ۱۱۹ شهر بوده است در حالیکه در سال ۱۳۹۰ به ۲۰۰ شهر افزایش یافته است. به تعبیری در هر سال ۱۹٫۶ شهر به تعداد شهرهای کشور اضافه یعنی هر ماه ۱٫۶ یا هر ۱۸ روز یک شهر به شهرهای کشور افزوده شده است. این روند در ۱۵ سال اخیر شتاب بیشتری داشته و هر ۹ روز شاهد اضافه شدن یک شهر به تعداد شهرهای کشور هستیم. بر اساس آمارهای موجود وسعت و جمعیت شهر خرم آباد تا سال ۱۳۹۰ به طور چشمگیری افزایش یافته است. در این مدت مساحت شهر ۱۴/۸ برابر و جمعیت آن ۱۶/۱ برابر افزایش یافته است. تعادل بین روند افزایش مساحت و جمعیت شهر خرم آباد به این معنا نیست که علیرغم روند افزایش شهر، روند توسعه اسپرال شهر کنترل و فشرده سازی صورت گرفته است بلکه بر اساس اسناد تاریخی بسیاری از باغات و فضاهای بکر طبیعی که در سالهای قبل در محدوده شهر بوده اند، در سالهای اخیر به کلی نابود وزیر بافت اغلب مسکونی رفته و آثاری از آنها برجایی نمانده است. علاوه بر افزایش جمعیت شهر خرم آباد بویژه در ۵۰ سال اخیر، رشد افقی در طول دره خرم آباد و امتداد رودخانه و هجوم بافت مسکونی شهری به زمینهای زراعی، باغات و دامنه های ارتفاعات بویژه در قسمت شمال و شمال غرب و شرق این شهر، سیما و ریخت ناهمگون و نامتعارفی ایجاد نموده است جهت بررسی توسعه ناهمگون به ویژه توسعه پراکنده آن، این پژوهش به روش توصیفی - پیمایشی انجام شده است. بر اساس نتایج این تحقیق نظام برنامه ریزی غیرعلمی، اوضاع اقتصادی شهر، نگرشهای شهروندان ناکارآمدی نظام ارزیابی و نظارت پروژه های شهری از مهمترین بسترهای پراکنده رویی و بدقوارگی کالبد شهر، نقصان در زیرساخت ها، تنزل کمیت و کیفیت ارائه خدمات مدیریت شهری به شهروندان و توزیع ناهماهنگ کاربریها از مهمترین چالش های فراروی مدیریت شهری برای اعمال سیاست های نوین شهری از جمله سیاست رشد هوشمند است.

واژگان کلیدی: رشد هوشمند شهری، خرم آباد، اسپرال شهری

مقدمه

شهر به عنوان پدیده ای پیچیده و پویا در گذر زمان همواره دچار تحولات کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاسی و فرهنگی میشود. چنین تحولات وسیعی متأثر از رشد گسترده جمعیت شهری است؛ چنان که بعد از جنگ جهانی دوم، یکی از مهمترین مشکلات به وجود آمده در کشورهای در حال توسعه، رشد و توسعه شتابان و ناهمگون شهرنشینی بوده است. پیامد چنین رشد انفجاری جمعیت شهرنشین، به پیدایش اپیدمی گسترده فقر شهری منجر گردیده است. در بسیاری موارد، ظهور چنین پدیده ای در نتیجه مهاجرت گسترده روستایی و یا حتی شهرهای کوچک و متوسط به کلان شهرها بوده است. در نتیجه چنین رشدی، مدیریت شهری به علت فقدان منابع و زمان لازم برای پاسخگویی به نیازهای فزاینده شهروندان، دچار معضلی گردیده که رهایی از آنرا تنها در چارچوب راه حل های نوین میتوان جستجو کرد. طرح مفاهیم نوینی چون توانمندسازی، مشارکت، حکمرانی خوب شهری، توسعه پایدار، رقابتی نمودن شهرها، برنامه ریزی استراتژیک، برنامه ریزی محله محور و غیره، نشاندهنده موجی نوین در تفکر برنامه ریزی شهری است (حاتمی نژاد، ۱۳۸۹).

بنابراین شهرنشینی نقش اساسی در خط مشی توسعه جغرافیایی جمعیت و رشد شهری دارد (ربانی و وحید، ۱۳۸۱، ۹). از این رو در دهه های اخیر در ایران رشد و گسترش شهرها به صورت نوعی معضل یا مسئله درآمده و لزوم توجه به مسائل شهری به ویژه مسائل کالبدی آن در قالب چارچوبی علمی، اهمیت و ضرورت یافته است (باقری، ۱۳۸۰، ۶).

طبق اولین سرشماری رسمی در ایران، میزان جمعیت شهری کشور در سال ۱۳۳۵ حدود ۳۱/۴ درصد بوده است. اما رشد انفجاری جمعیت شهرنشین و رشد شتابان واقعی آن بعد از سالهای ۱۳۴۵ آغاز میگردد که بازتاب واقعی اصلاحات ارضی و سرمایه گذاری های ملی و رشد سریع سرمایه گذاری ها در شهرها میباشد. به طوریکه جمعیت شهرنشین کشور در سال ۱۳۶۵ به ۵۴/۳ درصد میرسد. از سالهای ۱۳۶۵ و به خصوص بعد از انقلاب اسلامی، رشد شهرهای کشور دچار دگرگونی شد و مهاجرت های روستایی به طرف مراکز استانها به خصوص در نواحی حاشیه ای جهت پیدا کردند (نظریان ۱۳۸۸).

بر اساس آمارهای موجود در سال ۱۳۳۵ تعداد شهرهای کشور ۱۱۹ شهر بوده است در حالیکه در سال ۱۳۹۰ به ۱۲۰۰ شهر افزایش یافته است. به تعبیری در هر سال ۱۹,۶ شهر به تعداد شهرهای کشور اضافه یعنی هر ماه ۱,۶ یا هر ۱۸ روز یک شهر به شهرهای کشور افزوده شده است.

اوج روند افزایشی تعداد شهرهای کشور را در ۱۵ سال اخیر شاهد بوده ایم. در سال ۱۳۷۵ تعداد کل شهرهای ایران ۶۱۲ شهر بوده است. مقایسه این دوره ۱۵ ساله با دوره ۵۰ ساله قبلی نشان دهنده رشد دو برابری روند شهری شدن کشور است. به تعبیر دیگری از سال ۱۳۷۵ تا سال ۱۳۹۰ هر سال ۳۹ شهر به تعداد شهرهای کشور اضافه گردیده است، یعنی ماهیانه ۳,۳ شهر و هر روز ۹ شهر که نشان دهنده سرعت بسیار زیاد شهری شدن است.

در ۵۰ سال هر ۴۴۰ ساعت یک شهر به تعداد شهرها اضافه شده است و در ۱۵ سال اخیر هر ۲۲۰ ساعت شاهد تولد یک شهر در کشور هستیم.

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، میزان شهرنشینی در استان لرستان در سال ۱۳۸۵، ۵۹/۴ و در سال ۱۳۹۰، ۶۱/۳ بوده است. هرچند این میزان شهرنشینی در استان لرستان، نسبت به میانگین کشور در سال ۱۳۹۰ حدود ۱۰ درصد کمتر است اما با توجه به شرایط جغرافیایی و ویژگی های اقلیمی و اوضاع اشتغال و ویژگیهای فرهنگی - اجتماعی و شیوه های تولید، این میزان جمعیت شهرنشین در استان لرستان غیرقابل قبول و دور از انتظار بوده است.

میزان جمعیت شهرنشین و سرعت رشد آن در استان لرستان و در ۹ شهرستان آن با هم یکسان نبوده و تفاوت های محسوسی دارد. این وضعیت در شهر خرم آباد به دلیل مرکزیت استان و تحت پوشش داشتن حدود ۷۰۰ روستای کوچک و بزرگ نوسان بیشتری دارد. این در حالی است که ظرفیت پذیری آن برای این حجم بالای جمعیت محدود، بنابراین اسکان غیررسمی، زاغه نشینی و توسعه حومه های شهر و در نهایت پراکندگی شهری را باعث شده است.

علاوه بر افزایش جمعیت شهر خرم آباد بویژه در ۵۰ سال اخیر، رشد افقی در طول دره خرم آباد و امتداد رودخانه و هجوم بافت مسکونی شهری به زمینهای زراعی، باغات و دامنه های ارتفاعات بویژه در قسمت شمال و شمال غرب و شرق این شهر، سیما و ریخت ناهمگون و نامتعارفی ایجاد نموده است، به نحوی که در برداشت اول تصور میشود، تنها انگیزه ایجاد این شهر مسکونی و سایر ابعاد آن مانند اقتصادی - اجتماعی و حمل و نقل، بویژه نقش تاریخی و استراتژیکی آن، نادیده گرفته شده است.

تداوم توسعه اسپرال و پراکنده شهر در محیط های پیرامون و به تبع آن تغییر کاربری زمین های زراعی و تخریب منابع طبیعی و تغییر اکوسیستم های حاشیه شهر- که از پتانسیل های پایداری شهر محسوب میشوند- مانعی مهم در راستای اعمال سیاست ها و رویکردهای نوین شهری با هدف اصلاح بنیادی برنامه های توسعه فضایی-کالبدی و بازبانی توان نوزایی و تجدید حیات شهر خرم آباد در عرصه مراداد ملی و بین المللی و پاشیدگی بافت و کاهش نقش این شهر در ساختار سلسله مراتبی شهرهای کشور است. بنابراین تسری دادن مفهوم بازآفرینی فراگیر به پیکره شهر جهت اصلاح بنیادی، پایدار و بهینه سازی حیات شهروندان و ساماندهی، آمایش و معاصر سازی و انعطاف پذیری رویه های پیکربندی با هدف پیرایش کالبدی-فضایی و تعمیق دادن به کارایی آن لازم و ضروری است.

بیان مسأله

مورفولوژی شهر خرم آباد به شرایط محیطی و جغرافیایی و ویژگیهای جمعیتی و انگیزه های سکونت در این شهر و شرایط فرهنگی-اقتصادی بر میگردد. همانطور که بیان شد خرم آباد یک شهر دره ای است که از چهار طرف توسط ارتفاعات محصور گردیده است با این حال وجود تپه های متعدد در این شهر و عبور رودخانه دائمی خرم رود، و دریاچه بزرگ کیو بعنوان عوامل محیطی مهم باعث شده اند ریخت این شهر حداقل در شکل شهر تابعی از این شرایط باشد.

این ریخت ناهمگون به لحاظ محیطی و نیز عوامل دیگری چون افزایش طبیعی جمعیت، مهاجرت بویژه از روستا به شهر و ناکارآمدی نظام برنامه ریزی و عدم توجه به دیدگاههای علمی در تدوین برنامه های توسعه شهر باعث رشد پراکنده شهر شده است.

وضعیت اقتصاد شهر نگرشهای اجتماعی-فرهنگی و عدم وجود یا اعمال طرح توسعه شهر به عوامل فوق کمک کرده اند تا امروزه شاهد متورم شدن کالبدی خرم آباد و کاهش نقش و کارکرد بافت قدیم و هجوم بافت اغلب مسکونی به پیرامون بدون کنترل های لازم باشیم. این روند توسعه کالبدی ناشی از پیشی گرفتن روند شهرنشینی از تحولات اقتصادی-اجتماعی-مدیریتی و عامل ناهنجاریهای فضایی-کالبدی بویژه وقوع پراکنده رویی است.

پراکنده رویی یکی از روندهای معمول توسعه شهری بویژه در شهر خرم آباد است که در بسترهایی چون موانع محیطی، نگرشهای اجتماعی-اقتصادی، اوضاع اقتصادی و سطح برخورداری و نیز مسائل امنیتی و انتظامی رخ داده و پیامدهای متعددی را بدنبال دارد.

دستیابی به لیست بسترهای محیطی، انسانی، امنیتی و اقتصادی پراکنده رویی و تبیین و تحلیل روابط بین آنها با هدف تدوین الگوهای متنوع بر اساس ساختار هویتی و نگرشی و نیز اوضاع اقتصادی-اجتماعی و نظام برنامه ریزی شهرهای کشور می تواند از اولین قدم ها در راستای اصلاح نظام برنامه ریزی توسعه شهری باشد. از طرفی مطالعه اثرات توسعه اسپرال شهری در رفاه و آسایش حیات روزمره شهروندان و نیز اثرات مخرب زیست محیطی و اقتصادی-اجتماعی آن با هدف ارتقاء سطح بانش و ضرورت تغییر رویکردهای توسعه شهری ضروری است.

اگر شاخص های یک شهر مطلوب و ایده ال را شهری با بناهای هویتی، رفاه مطلوب شهروندی، حاکم بودن امنیت و آسایش، همبستگی و مشارکت مدنی شهروندان، شاخص های سلامتی و سرزندگی اجتماعی، پویایی اقتصادی، نقش آفرینی استراتژیکی و برجستگی کارکردی بدانیم، پراکنده رویی و توسعه اسپرال همه شاخص های فوق را تهدید می کند. بنابراین پراکنده رویی حیات بهینه شهری را تهدید و موجب آسیب های جدی غیرقابل جبرانی می شود.

شهر خرم آباد مرکز استان لرستان و بیست و دومین شهر بزرگ کشور از میان ۱۲۰۰ مرکز شهری کشور است. بر اساس آمارهای موجود وسعت و جمعیت این شهر از سال ۱۳۲۳ که با سندیت بیشتری موجود است تا سال ۱۳۹۰ به طور چشمگیری افزایش یافته است. در این مدت مساحت شهر ۱۴/۸ برابر و جمعیت آن ۱۶/۱ برابر افزایش یافته است. تعادل بین روند افزایش مساحت و جمعیت شهر خرم آباد به این معنا نیست که علی رغم روند افزایش شهر، روند توسعه اسپرال شهر کنترل و فشرده سازی صورت گرفته است بلکه بر اساس اسناد تاریخی بسیاری از باغات و فضاهای بکر طبیعی که در سالهای قبل در محدوده شهر بوده اند، در سالهای اخیر به کلی نابود و زیربافت اغلب مسکونی رفته و آثاری از آنها برجایی نمانده است.

جدول شماره ی ۱- مساحت و جمعیت شهر خرم آباد از سال ۱۳۹۰-۱۳۲۳

سال	۱۳۲۳	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	نسبت افزایش در طول دوره
مساحت (هکتار)	۲۸۵	۵۱۴	۹۶۶	۱۴۳۰	۲۳۴۱	۳۳۶۸/۹	۳۸۸۵۱	۴۲۳۱/۶	۱۴/۸
جمعیت (نفر)	۲۲۰۰۰	۳۸۶۷۶	۵۹۵۸۰	۱۰۴۹۱۲	۲۰۸۲۱۲	۲۷۲۸۱۵	۳۳۳۹۴۵	۳۵۴۸۵۵	۱۶/۱

بر اساس آمارهای فوق روزانه ۱۶۱۴ متر مربع به مساحت شهر اضافه گردیده است، در حالیکه جمعیت شهر روزانه حدود ۱۴ نفر اضافه شده است. اگر همین روند افزایش توسعه کالبدی تداوم داشته باشد سالانه ۵۹ هکتار از اراضی مجاور شهری زیر بافت شهری رفته که خود نیازمند بسترسازی عمرانی- تجهیزاتی- مدیریتی و خدماتی متنوعی است. با توجه به محدودیتهای محیطی توسعه کالبدی خرم آباد و آثار مخرب زیست محیطی پراکنده رویی، بر اکوسیستم های پیرامون شهر و منابع سرشار آب این شهر و چالشهای مدیریتی و بروز ناهنجاریهای اقتصادی- اجتماعی و در نهایت آسیب رسیدن به نقش استراتژیکی و اعتبار ملی- منطقه‌ای این شهر در نظر است تا بسترها و پیامدهای پراکنده رویی مطالعه، تحلیل و براساس نظریه های شهرسازی جدید^۵ راهکارهایی برای اعمال سیاست های متناسب با شرایط محیطی و وضعیت اقتصادی- اجتماعی آن ارائه گردد.

پیشینه تحقیق

ابعاد و ماهیت توسعه پراکنده شهری

* ابعاد اقتصادی توسعه اسپرال شهری

در ارتباط با رشد و توسعه اسپرال شهری نباید از ابعاد اقتصادی غافل و نقش بی دلیل آنرا نادیده گرفت بسیاری از اندیشمندان حوزه شهری اعتقاد دارند که شهرنشینی و توسعه افقی یک فرایند مستقل نیست، بنابراین باید در پرتو، تحولات اقتصادی و سیاسی تحلیل شود.

⁵-New urbanism

تاریخ نشان می‌دهد که شکاف درآمدی یعنی همان چیزی که باعث نگرانی دولت‌ها می‌شود محدود خواهد بود. مهاجرت مردم به گسترش افقی شهرها منجر می‌شود زیرا، دستمزد های شهری عموماً ۴۰ تا ۵۰ درصد بیشتر از درآمد کار سنتی بر روی مزارع است. بانک جهانی در پاسخ به توسعه اسپرال شهری اعلام کرده است که شهرها بزرگ و پراکنده اند زیرا کاری اقتصادی انجام می‌دهند که اهمیت آن نسبت به مناطق غیر شهری مرتباً افزایش می‌یابد (روزنامه همشهری ۱۳۸۰/۱۱/۱۸)

*بسترها و ابعاد اجتماعی توسعه پراکنده شهری:

در بررسی مفهوم تناقضات شهری میتوان ناهمگونی، عدم تجانس، ناهمخوانی، تضاد و ناسازگاری ذهنی و عینی را مورد بررسی قرار داد. اگر چه اصل عدم تناقض همچنان در پاره ای از مکاتب فلسفی پذیرفته شده و دارای اعتبار است اما کاربرد مفهوم فوق در مطالعه کنونی تنها اعتبار تحلیلی داشته و به قصد تبیین برخی از عمده معضلات درونی محیط آنها مورد استفاده قرار می‌گیرد. واقعیت آن است که تناقض در ساده ترین برخورد، واقعیتی غیر قابل انکار در جهان زیستی و اجتماعی است، اما ظهور آشکار موارد و مصادیق آن در کلان شهرها به ابزار تحلیلی مهمی برای تشریح اوضاع شهری تبدیل شده است. از ابتدای ظهور مباحث توسعه جدید شهری، علایم و نشانه های فراوانی دال بر تکوین و رشد معضل گوناگونی نامتقارن و ستیزجویانه در رفتار شهرنشین به عنوان واقعیت اجتماعی و شهری محل توجه جامعه شناسان شهری قرار داشته است (ساندرز، ۱۹۸۷).

کلان شهرهای جهان در حال حاضر به فضاهایی جغرافیایی و اجتماعی تحول یافته اند که در آنها فرسایش اخلاقیات جمعی و استحاله ارزشهای پایدار انسانی و اخلاقی پیوسته تداوم داشته است. از زمان تحقق مدرنیته، بیماریهای مزمن و شدید شهری در کالبد اجتماعی آن، از جمله عدم همبستگی میان ساکنان شهرها و فقدان درک و احساس مشترک میان آنان، دانشمندان را در قبال توسعه انسانی در شهرها دچار ابهام نموده است. به همین دلیل باید گفت نتایج انقلاب صنعتی سؤالات فلسفی مهمی را درباره شرایط آینده بشر مطرح کرده است. مهمترین این سؤالات، پرسش از انبوهی جمعیت در شهرها و تأثیر آن بر نظم و انسجام اجتماعی بوده است (فلانگان، ۱۹۹۳).

فرم شهر به عنوان الگوی توزیع فضایی فعالیت‌های انسان در برهه خاصی از زمان تعریف میشود (۳۴ و ۱۹۹۵ anderson). شکل یا الگوی رشد شهرها در کشورهای مختلف از تنوع زیادی برخوردار است اما به طور کلی شهر به صورت یک فرآیند دوگانه گسترش بیرونی (اسپرال) و یارشد درونی و سازماندهی مجدد (فشرده) توسعه می یابد گسترش بدون برنامه ریزی، ناهماهنگ و تک کاربری، توسعه کم تراکم خطی یا نواری مهمترین ویژگی های الگوی اسپرال یا افقی است (nozzi, ۲۰۰۳). توسعه افقی واژهای است به معنای مصرف بی رویه زمین، توسعه یکنواخت و بی وقفه، توسعه غیرمتداوم جهشی و استفاده ناکارآمد از زمین است. (۲۰۰۶: ۳۵۳ و piser)، اما در توسعه فشرده، تراکم بالا، کاربرهای ترکیبی و سیستم حمل و نقل عمومی بهینه و رواج پیاده روی مهمترین ویژگیهای آن است. (۲۰۰۰: ۱۹۷ و burton). به تعریف دیگری در فرم شهر فشرده، تأکید بر رشد مراکز شهری موجود و زمینهای بازیافتی و در عین حال اجتناب از گسترش و پخش شدن در حاشیه هاست (حسینیون ۱۳۸۵: ۱۴).

*ابعاد سیاسی-امنیتی، انتظامی توسعه اسپرال شهری:

از نظر لرنر، مردم زمانی مدرن تر تلقی می شوند که عقاید سیاسی آنان بروز کرده و احساس همدلی داشته باشند یعنی بتوانند خود را در وضعیتهای غیر از آنچه در زندگی روزانه خود دارند تصور کنند. حرکت لرنر از مقوله بندی ایستا به تحلیل پویا صورت گرفت. او نتیجه گرفت که جامعه مدرن تر جامعه ای است که به سواد و دانش دست یافته و ضمن دسترسی به رسانه های گروهی در مناطق شهری زندگی کند.

دویچ، معتقد است که رشد اشتغال صنعتی و شهرنشینی جزء ویژگیهای لازم برای بسیج جوامع توسعه نیافته است.

لرنر و دویچ یک حرکت را دنبال کردند و آن کشف ریشه های سیاست توده ای بود. از نظر لرنر همدلی بسیار مهم بود چون عقاید سیاسی را تسهیل و در نتیجه اساس سیاست مشارکتی را شکل میداد.

براساس دو دیدگاه فوق شهر محل دسترسی به ابزارهایی است که باعث پویایی فرد میشود از طرفی شهر را عامل و فرصتی برای توسعه بویژه برای کشورهای توسعه نیافته است. بر این اساس توسعه شهری نیازمند توسعه فردی و عامل دستیابی به دانش و آگاهی های بیشتر است.

^۶- واینر، مایر ونوساموئل هانتینگتون، درک توسعه سیاسی، ص ۱۹۸ و ۱۹۹

نظریات توسعه شهری

* توسعه پایدار

بدون شک بحث از پایداری و توسعه ی پایدار بدون توجه به شهرها و شهرنشینی، بی معنی خواهد بود. شهرها به عنوان عامل اصلی ایجادکننده ی ناپایداری در جهان به شمار میروند و در واقع پایداری شهری و پایداری جهانی هر دو مفهومی واحد هستند. بر این اساس و با توجه به پیچیدگی ذاتی شهرها و ابعاد مختلف تأثیرگذاری آنها، شناخت عوامل اصلی و کلیدی در جهت دستیابی به پایداری شهری ضروری به نظر میرسد (قرخلو و حسینی، ۱۳۸۵).

در کشورهای در حال توسعه، معمولاً برنامه ریزی توسط دولت و به صورت متمرکز صورت میگیرد و عمدتاً منابع تخصیص یافته ارتباط چندانی با پتانسیل ها و نیازها نداشته و در نتیجه شکاف و دوگانگی بین مناطق مرتب افزایش می یابد. به نظر میرسد که در ایران و در بین استان های آن نیز از لحاظ برخورداری از شاخص های مختلف توسعه، عدم تعادل و تفاوت زیادی وجود دارد (سرور و موسوی، ۱۳۹۰).

* توسعه سنتی نوین^۷

از جمله دیدگاههای شهری که برای نخستین بار موضوع وضعیت محلات شهری را از منظر آسیب شناسی و تعارضات درون شهری مورد توجه قرار داده است مکتب جامعه شناسی شهری دانشگاه شیکاگو در امریکای دهه های ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ میلادی است. طبق تعریف مکنزی، یکی از نویسندگان مکتب شیکاگو، اصطلاح محله در دو قلمرو فیزیکی و ارتباط اجتماعی تعریف می شود. از نظر مکنزی محله واحدهای نزدیک به هم از لحاظ فیزیکی است و محل ارتباط اجتماعی است (Blummer, 1984).

توسعه شهری در مطالعات نظری و تجربی پیرامون مکتب شیکاگو شکل گرفت، نتایج بررسی های مکتب شیکاگو چیزی جز بیان شرایط تهدید کننده رشد واقعی شهر به قیمت شکل گیری محله های شهری نوین توأم با خرده فرهنگ^۸ مخرب نبود. شهرها به عنوان مراکز انبوه جمعیت، تراکم فعالیتها، در بردارنده ناهمگنی های فرهنگی و در نهایت کانون تجلی رقابت های جدید اقتصادی و مالی مورد توصیف و بازشناسی

⁷ - TRADITIONAL NEIGHBORHOOD DEVELOPMENT (TND)

⁸ - Subculture

قرار گرفتند. در دهه های اخیر در بین دانشمندان جغرافیایی مانند جانسون و هاروی و نیز جامعه شناسانی مثل هالوفانگملان پدیده توسعه شهر در بعد ساختاری و اقتصادی آن مورد تأکید قرار گرفته است.

*** توسعه سبز^۹:**

در نگرش توسعه سبز تأکید میشود که در مواجهه با بحران مالی جهانی و تهدیدهای ناشی از فشار بر محیط زیست و منابع آب و هوایی، توسعه سبز بعنوان یک الگوی جدید قادر به دستیابی به اهداف اقتصادی و زیست محیطی به طور همزمان خواهد بود. بر اساس رویکرد توسعه سبز شهرها به دلیل واقع شدن در معرض مفاهیمی چون بهداشت، تولید و اشتغال و موضوعات اجتماعی هسته اصلی آن محسوب میشوند. از طرفی به دلیل در معرض بودن و انتشار گازهای گلخانه ای در شهرها و آلودگیهای ناشی از فعالیت حجم انبوه سیستم های حمل و نقل، توجه به توسعه سبز شهری در مقیاس محلی نیز میتواند منافع قابل توجهی داشته باشد. گرچه توسعه سبز هنوز توسط بسیاری از کشورها جدی گرفته نشده است اما اکثر شهرهای جهان به دنبال آینده ای مبتنی بر توسعه سبز شهری با ترکیب اهداف زیست محیطی و استراتژیهای اقتصادی و کالبدی خود هستند. استراتژیهای متمرکز بر بعد اقتصادی توسعه سبز به فرصتی برای اجرای اصلاحات ساختاری و کارآمد کردن بخشهای متعدد در مناطق مختلف شهری با رونق و بهبود وضعیت اقتصادی توجه دارد و استراتژیهای متمرکز بر محیط زیست بر موضوعاتی مانند اشکال مختلف فناوریهای انرژی در شهرها، اصلاح زیرساختهای آب سالم، تحقیق و توسعه^{۱۰} R&D توجه و تأکید دارد. توجه به توسعه سبز از این منظر اهمیت بیشتری پیدا میکند که در دراز مدت هزینه هایی مانند گسترش حمل و نقل شهری، رشد کالبدی شهری و اثرات آن بر بافت های تاریخی و کاهش به هوریهی اقتصادی ناشی از تراکم بالا و موضوعات بهداشت عمومی در دستور کار آن قرار دارد^{۱۱}.

*** شهرسازی جدید^{۱۲}:**

شهرسازی جدید مرز دانش شهرسازی برای زیستگاه های شهری است. طرح شهرسازی جدید حکایت از اقدامی در مخالفت با توسعه حومه نشینی و یک استراتژی برنامه ریزی فضایی با هدف از نو خلق کردن محله ها و اجتماعات بشری در بخش های قدیمی و مستقبل از حادث شدن پراکندگی شهری است^{۱۳}.

9 - Green Development

¹⁰-research and development

¹¹ - www.OECD.org

¹² - New urbanism

شهرسازی جدید که با اکولوژی اجتماعی، سرمایه داری اجتماعی، مورفولوژی شهری و جامعه شناسی شهری پیوند خورده است، جنبشی است از شهرسازی و معماری که از طراحی سنتی حمایت کرده و جلوی گسترش افقی شهر را میگیرد و با تعریف کارکرد جدید برای مرکز شهر آن را از حالت انزوا خارج میکند (Charles, 2007: 762)

شهرسازی جدید از شهرسازی سنتی برای تحکیم بخشیدن به توسعه و روابط اجتماعی در محلات و واحدهای همسایگی و رعایت سلسله مراتب راه ها استفاده میکند و از شهرسازی نوین (فنگرا) برای اتصال سریع محلات شهر به یکدیگر، احداث ساختمانها و فضاهای عمومی برای رفاه حال شهروندان بهره میگیرد (حسینزاده و آذر، ۱۳۸۵، ۱۹۱-۱۹۰).

در اولین کنفرانس بین المللی شهرسازی جدید که در اکتبر ۱۹۹۳ در ویرجینیا برگزار شد دلایل زیر برای به کارگیری آن در ساماندهی و بهسازی محلات سنتی مطرح گردید.

۱- کاهش زوال مراکز شهری

۲- جدایی شدید قومی-نژادی در مناطق شهری

۳- مشکلات ناشی از حومه نشینی گسترده

*رشد هوشمند^۴:

از آنجا که خاستگاه "نوزایی شهری" به عنوان روایتی معاصر از حفاظت و بازآفرینی شهری، انگلستان است میتوان هم ارزهایی برای آن در سایر کشورها پیدا کرد. در ایالات متحده آمریکا، اگر نوزایی شهری هم ارزی برای بازآفرینی شهری به شمار آورده شود، اضافه شدن مفهوم "توسعه هوشمند" در سالهای آخر قرن بیستم، تا حدودی نمود پرده جدیدی از نمایش حفاظت و بازآفرینی شهری به روایت آمریکایی است. توسعه هوشمندبیدان کننده آن نوع از توسعه است که در آن ترویج حیات مدنی و سرزندگی اجتماعی، حمل و نقل عمومی و کاستن از اثرات نامطلوب زیست محیطی، در صدر ملاحظات برنامه ریزان و طراحان شهری قرار میگیرد و احیای شهر به عنوان محیط سالم و فعال که بتواند آینده ای مطلوب را برای تمام شهروندان تامین نماید، اصلی ترین هدف به شمار میرود (New Urban News, 2003). دفتر حفاظت از محیط زیست ایالات متحده اصول دهگانه توسعه هوشمند را تدوین و

13 - Michael paullouw, the new urbanism and new ruralism, (2012)

¹⁴-Smarth growth

ارائه کرد. در توسعه هوشمند از ایجاد واحدهای همسایگی متراکم، توسعه های حمل و نقل مینا، و طراحی منطبق برالگوی رفت و آمد پیاده و دوچرخه، به عنوان عناصر توسعه هوشمند نامبرده شده است (Neal, 2003).

اهداف

همانطوریکه اشاره شد پراکنده رویی در بسترها و ابعاد گوناگونی اتفاق می افتاده و برونداد آن بر ابعاد دیگر حیات شهری تأثیر می گذارد از این رو شناسایی و رتبه بندی بسترها و دلایل پراکنده رویی و توسعه اسپرال شهری و نتایج آن در روند توسعه شهری می تواند به شناسایی ابزارها و تکنیک های کاربردی در راستای مواجهه با این چالش ها اثر گذار در توسعه شهری منجر گردد.

بنابراین اهداف این مقاله عبارت است از:

۱- شناسایی بسترها و پیامدهای توسعه پراکنده در خرم آباد و اثرات آن در نظام سلسله مراتب شهری کشور

۲- ارائه راه حل هایی در راستای کنترل پراکنده رویی و کاهش اثرات آن

روش تحقیق و توصیف مورد مطالعه

نوع تحقیق

از میان سه گروه عمده تحقیق شامل پژوهش های بنیادی (پایه)، کاربردی و علمی، این رساله از نوع تحقیقات کاربردی^{۱۵} است.

از منظر روش تحقیق تحقیقات بنیادی، این پژوهش از نوع تحقیقات بنیادی تجربی است که داده ها و اطلاعات اولیه با استفاده از روش های آزمایش، مشاهده و مصاحبه گردآوری و با استفاده از تکنیک های آماری و معیارهای پذیرفته شده تجزیه و تحلیل میشوند.

نوع تحقیق برحسب طرح تحقیق (نحوه گردآوری داده ها)

نوع تحقیق این رساله توصیفی-تحلیلی است. توصیفی است زیرا بخشی از هدف آن توصیف کردن شرایط و وضعیت موجود شهر خرم آباد مورد مطالعه است. از میان پنج دسته عمده این روش (پیمایشی، همبستگی، اقدام پژوهشی، بررسی موردی، و پس رویدادی) از نوع پیمایشی¹⁶ است.

روش گردآوری اطلاعات

برای گردآوری اطلاعات این پژوهش از سه روش کتابخانه ای، اسنادی و پیمایشی استفاده میشود در روش کتابخانه ای بیشتر مباحث نظری، پیشینه تحقیق، مرور دیدگاه ها، نظریات و چارچوب ها خواهد آمد و در روش اسنادی که معمولاً به صورت پژوهش های موردی، گزارش دولتی و سایر فعالیتهای سازمانها برای برنامه ریزی و اجرا یا نظارت در پروژه های خاص موجود است برای دستیابی به آمارها و ارقام و نیز تصاویر و نقشه ها استفاده شده است.

علاوه بر دو روش گردآوری اطلاعات فوق، از روش پیمایشی نیز، به منظور بروز کردن اطلاعات برخی از سازمانهایی که در صحت آنها به دلیل قدیمی بودن آمار، تردید وجود دارد و به رهمندی از دیدگاهها و نظرات کارشناسی دستگاه های اجرایی استفاده شده است.

روش نمونه گیری

با توجه به ضرورت به رهمندی بیشتر از دیدگاههای متخصصین و با توجه به تخصصی بودن موضوع از روش قضاوتی¹⁷ استفاده شده است. روش نمونه گیری قضاوتی از روش های نمونه گیری غیراحتمالی یا غیرتصادفی است که انواع آن عبارتند از روش نمونه گیری قضاوتی در دسترس و سهمیه ای .

ابزار گردآوری اطلاعات

از آنجا که داده های مورد نیاز این پژوهش متنوع است لذا باید از روشهای مختلفی نیز برای گردآوری اطلاعات استفاده شود.

الف)- روش کتابخانه ای: در روش کتابخانه ای بیشتر نظریات، دیدگاهها و اصول رشد هوشمند و موانع و پتانسیل های آن و مباحث مربوط به توسعه شهری براساس نظریه شهرسازی جدید جمع آوری میشود.

¹⁶-surveg research

¹⁷-Judgmental sampling

- (ب) - روش اسنادی: در روش اسنادی اطلاعات و آمارهای موجود در اسناد سازمانهای مرتبط خواهد آمد
- (ج) - روش پرسشنامه: اطلاعات و دیدگاههای مدیران و صاحب نظران شهری در قالب پرسشنامه به منظور بهره‌مندی از توان علمی و تجربی آنان به روش پرسشنامه جمع آوری خواهد شد.

تجزیه و تحلیل اطلاعات

همانطوریکه اشاره شد برای گردآوری اطلاعات میدانی از پرسشنامه استفاده شده است. بنا به اهداف و فرضیه های تحقیق سؤالاتی در راستای دستیابی به آنها طراحی و با روش SPSS تحلیل شده اند که نتایج آن به شرح زیر است.

جدول شماره ۲- وضعیت موجود سیستم برنامه ریزی، مدیریت و توسعه خرم آباد (Describethe situation)

مخالف		موافق		کوبه ها
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۶۵	۵۳	۳۵	۲۹	توسعه خرم آباد منطبق بر طرح های توسعه (طرح جامع و...) است
۴۱	۳۴	۵۸	۴۸	اعتقاد به برنامه محور بودن در توسعه خرم آباد کم رنگ است
۴۴	۳۶	۵۶	۴۶	اختلافات دیدگاه ها و نگرش های مدیریت شهری خرم آباد بر نامه های توسعه را با چالشی مواجه کرده است
۲۴	۲۰	۷۶	۶۲	برنامه ریزی در خرم آباد بیشتر بر اساس سلیقه شخصی و مدیریتی است تا اصول علمی
۸۰	۶۶	۲۰	۱۶	دیدگاههای شهروندان در نظام برنامه ریزی خرم آباد مهم است
۳۰	۲۵	۷۰	۵۷	وضعیت اقتصادی - اجتماعی شهر متأثر از نظام برنامه ریزی و توسعه شهر است
۵۲	۴۳	۴۸	۳۹	زیرساختهای موجود امکان اعمال راهبردهای نوین را به حداقل میرساند
۴۶	۳۸	۵۴	۴۴	توزیع کاربریها در خرم آباد غیر علمی و غیر منطقی است
۲۸	۲۳	۷۲	۵۹	مهاجرت و افزایش طبیعی عامل توسعه اسپرال خرم آباد است
۱۸	۱۵	۸۲	۶۷	توسعه اسپرال خرم آباد نتیجه ناکارآمدی برنامه ریزی آن است
۴۳	۳۵	۵۷	۴۷	میانگین

بر اساس داده های جدول فوق مهمترین ضعف های نظام برنامه ریزی و مدیریت شهر خرم آباد از دیدگاه پاسخگویان به شرح زیر است.

- ۱- اعمال سلیقه و دیدگاههای شخصی و مدیریتی در فرآیند برنامه ریزی، تعریف پروژه های توسعه شهر
- ۲- عدم توجه به دیدگاهها و نظریه های جدید شهرسازی در راستای جلوگیری از پراکنده رویی در خرم آباد

۳- کم رنگ بودن اعتقاد به برنامه محور بودن در توسعه شهر خرم آباد

۴- چالشهای نظام برنامه ریزی و توسعه شهر خرم آباد که نتیجه اختلاف دیدگاه و نگرش "مدیریت شهری" است

۵- اشکالات عدیده در زیرساخت های شهر خرم آباد که اعمال راهبردهای نوین را با چالش مواجه می کند

۶- غیرمنطقی بودن توزیع کاربریها و عدم تناسب با استانداردها

۷- مهاجرت و افزایش طبیعی شهر خرم آباد به عنوان یکی از عوامل توسعه پراکنده و رشد افقی شهر

۵-۲- کدامیک از گویه های زیر را در شهر خرم آباد جذاب یا نامطلوب می دانید؟

جدول شماره ۳- گویه ها و نتایج

جمع		نامطلوب		جذاب		گویه ها
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۱۰۰	۸۲	۶۹	۵۸	۳۰	۲۴	ریخت، کالبد و مورفولوژی شهر
۱۰۰	۸۲	۸۰	۶۶	۱۹	۱۶	مبلمان شهری
۱۰۰	۸۲	۸۹	۷۳	۱۱	۹	وضعیت شبکه معابر و دسترسی
۱۰۰	۸۲	۵۸	۴۸	۴۱	۳۴	وضعیت فضاهای سبز، تفریحی و رفاهی شهر
۱۰۰	۸۲	۸۵	۷۰	۱۵	۱۲	فعالیت های تجاری و اقتصادی شهر (بازارها و...)
۱۰۰	۸۲	۳۳	۲۷	۶۷	۵۵	فرهنگ شهروندی
۱۰۰	۸۲	۱۸	۱۵	۸۱	۶۷	بناهای تاریخی
۱۰۰	۸۲	۹۰	۷۴	۱۰	۸	زیرساخت های شهری
۱۰۰	۸۲	۱۳	۱۱	۸۶	۷۱	اکوسیستم های پیرامون شهر
۱۰۰	۸۲	۶۱	۵۰	۳۹	۳۲	جنس مصالح و بناهای شهری
۱۰۰	۸۲	۶۸	۵۶	۳۱	۲۶	کیفیت برنامه ریزی و طرح های توسعه شهری
۱۰۰	۸۲	۶۱	۵۰	۳۹	۳۲	میانگین

از دیدگاه پاسخگویان مهمترین عناوین جذاب شهر خرم آباد به شرح زیر است:

- ۱- بناهای تاریخی و هویتی شهر که ریخت جذابی را ایجاد نموده اند
- ۲- اکوسیستم های پیرامون شهری از جمله ارتفاعات، زیستگاهها، جنگل های حاشیه شهر
- ۳- فرهنگ و تعاملات شهروندان و همبستگی بین آنان

از دیدگاه پاسخگویان عناوین نامطلوبی هم چه در حوزه ریخت شهر و چه در حوزه کارکردهای شهر می توان نام برد که مهمترین آنها عبارتند از:

- ۱- زیرساخت های شهری که غالباً فرسوده، و کارایی لازم را براساس نیازها ندارند

۲- وضعیت شبکه معابر و سیستم دسترسی، که قادر نیست نیازهای سفرهای روزانه را پاسخ داده ضمن اینکه گزینه های آن نیز (انواع گزینه های حمل و نقل) در حداقل سطح قرارداد شده در حالیکه شهر امکان راه اندازی گزینه های دیگری (غیر از تاکسی و اتوبوس) را نیز دارد

۳- فعالیتهای تجاری و اقتصادی شهر شامل نابسامانی و غیرتخصصی بودن مراکز تجاری و تمرکز آنها در بخش هایی خاصی از شهر بویژه در بخش مرکزی

۴- مبلمان شهری و نمای بناهای اداری، مسکونی و تجاری که جذابیت نداشته و حس هویت مکان را منتقل نمی کند

۵- ریخت، کالبد و مورفولوژی شهر که تابعی از نظام برنامه ریزی و مدیریتی شهر بوده و دچار نوعی آنارشیزم در نحوه تعریف کاربریها و ناهمگونی در شکل بناها، شبکه معابر و دسترسی و مراکز رفاهی - خدماتی شهر است

۶- کیفیت برنامه ریزی و طرحهای توسعه شهری نیز از جمله عوامل غیرجذاب بوده و پاسخگویان نسبت به کیفیت طرحهایی که در شهر انجام می شود احساس نارضایتی کرده اند

۷- جنس مصالح و بناهای شهری بیگانه با هنجارهای شهروندان و پیشینه شهر از جمله عوامل نامطلوب از دیدگاه پاسخگویان بوده است. مصالحی با کیفیت پایین که به نظرمی رسد به بنیه مالی مدیریت شهری و شهروندان بر می گردد

۸- وضعیت فضاهای سبز، رفاهی، تفریحی از دیدگاه پاسخگویان نامطلوب ارزیابی شده اند

جدول شماره ۴-۱- کدامیک از گویه های زیر بستر پراکنده رویی در خرم آباد است؟

گویه ها		بلی		خبر		جمع
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۲۶	۳۲	۵۶	۶۸	۸۲	۱۰۰	موانع طبیعی شهر مانند ارتفاعات، تپه ها و رودخانه
۶۱	۷۴	۲۱	۲۶	۸۲	۱۰۰	مشکلات اقتصادی و نابسامانی اقتصاد شهر
۴۶	۵۶	۳۶	۴۴	۸۲	۱۰۰	ناکارآمدی طرحهای توسعه شهری
۵۱	۶۲	۳۱	۳۸	۸۲	۱۰۰	اشکالات ساختار برنامه ریزی شهر
۶۸	۸۳	۱۴	۱۷	۸۲	۱۰۰	ضعف مدیریت شهری
۳۹	۴۸	۴۳	۵۲	۸۲	۱۰۰	نقایص قانونی در جلوگیری از نحوه فروش اراضی درون حریم شهر برای ساخت و ساز مسکونی و سایر کاربریها
۴۰	۴۹	۴۲	۵۱	۸۲	۱۰۰	ناکارآمدی نظام نظارتی بر توسعه شهر
۴۷	۵۷	۳۵	۴۳	۸۲	۱۰۰	میانگین

در این سؤال از پاسخگویان خواسته شد براساس دانش و تجربیات خود بسترهای پراکنده رویی را ارزیابی کنند که نتایج آن به شرح زیر است.

۱- مدیریت شهری شامل تمام سازمانها و نهادهایی که در اعمال نظر و اجرای بهینه پروژه های شهری مؤثرند

۲- مشکلات اقتصادی و نابسامانی اقتصاد شهر که نتیجه آن پایین بودن درآمد مردم و مدیریت شهری است

۳- اشکالات ساختار برنامه ریزی و تعریف پروژه های توسعه شهری که از طرحهای کلان تا طرحهای خرد را شامل می شود

۴- ناکارآمدی طرحهای توسعه شهری از جمله طرح جامع شهر که راهبردهای آن پراکنده رویی را تشویق کرده است

۵- ناکارآمدی و فقدان ساز و کارهای علمی-منطقی نظام نظارتی بر اجرای برنامه های توسعه شهر و توسعه خودسر و دور از کنترل نظام نظارتی که باعث وضعیت موجود و پراکنده رویی در شکل خاص خود شده است

۶- نقایص قانون و قوانین موازی و تعدد بخشنامه ها و تبصره ها در تعریف دامنه نظارتی مدیریت شهر و تفسیرهای متعدد از حریم شهری و نحوه دخالت مدیریت شهری در آن
در حالیکه از نظر پاسخگویان عوامل زیر نقش کمتری در پراکنده رویی داشته اند:

۱- موانع طبیعی، ارتفاعات، رودخانه ها و سایر پدیده هایی که انسان در ایجاد آن دخالتی نداشته است

۲- نقایص قانونی در جلوگیری از نحوه فروش اراضی درون حریم شهر برای ساخت و سازهای غالباً مسکونی

۳- ناکارآمدی نظام نظارتی بر توسعه کالبدی و رشد افق شهر

نتیجه گیری

براساس جدول شماره ۷-۱ و با تلفیق گزینه های مرتبط سیمای نظام برنامه ریزی و مدیریت شهر خرم آباد و دلایل توسعه اسپرال شهری را میتوان ارزیابی کرد.

براساس دیدگاه پاسخگویان دلایل ناکارآمدی و اشکال در نظام برنامه ریزی و مدیریت شهر خرم آباد به شرح زیر است.

۱- عدم انطباق طرح توسعه خرم آباد و اجرای پروژه ها بر اساس طرح های توسعه شهری مانند طرح جامع

۲- عدم اعتقاد و اجرای نظام برنامه ریزی منطقی در شهر خرم آباد

۳- اختلاف دیدگاه و نگرش های مدیران شهری که توسعه شهر را با چالش مواجه کرده است

۴- اعمال سلايق شخصی و مدیریتی در نظام برنامه ریزی و فقدان اصول علمی در تهیه طرحهای توسعه شهر

۵- عدم توجه به دیدگاههای شهروندان در نظام برنامه ریزی شهری

در این راستا دلایل توسعه اسپرال شهر را میتوان گزینه های زیر داشت:

۱- توزیع غیرعلمی و منطقی کاربری ها در سطح شهر

۲- نامناسب بودن و فرسودگی زیرساخت های شهری بویژه در بخش های مرکزی شهر

۳- مهاجرت و عدم برنامه ریزی جهت ساماندهی سکونتگاه ها برای گروه های مهاجر

۴- وضعیت نامناسب اقتصادی-اجتماعی شهر خرم آباد

نقش بارز عوامل فوق در دیدگاه پاسخگویان نسبت به فاکتورهای شهری نیز مشهور است.

پاسخگویان وضعیت زیرساختهای شهری، کیفیت نظام برنامه ریزی و طرحهای توسعه شهری و مبلمان شهر را نامناسب، و ریخت، کالبد و مورفولوژی شهر را مناسب ارزیابی کرده اند.

با توجه به نظرات پاسخگویان بسترهای پراکنده رویی را میتوان به چند عامل مهم دسته بندی کرد.

۱- وضعیت نظام برنامه ریزی و مدیریت شهر خرم آباد که منطبق به اصول علمی-منطقی و برنامه ریزی نیست

۲- اشکالات ساختاری در تهیه طرحهای توسعه شهری و پروژههای مختلف که نتیجه عدم اعتقاد به

فرآیندهای برنامه ریزی علمی و مشکلات مدیریت واحد شهری و همچنین چالشهای اقتصادی مدیریت شهر است

۳- نقایص و اشکالات قانونی در کنترل توسعه شهر براساس حریم آن

۴- ناکارآمدی نظام نظارتی بر توسعه شهر که علیرغم شفاف بودن وظایف و وجود داشتن این ساختارها اما در عمل کنترل های لازم صورت نمیگیرد

پیشنهادات

تدوین منشور فشرده سازی و جلوگیری از پراکنده رویی در سطح ملی با تأکید بر موارد زیر:

۱- ارائه تسهیلات، خدمات و بخشودگی هایی برای افراد، سازمانها و پیمانکارانی که در راستای برنامه های فشرده سازی شهر فعالیت دارند

۲- احداث کمربندهای سبز در حاشیه شهرها جهت کاهش روند پراکنده رویی

۳- اجبار شدن راه اندازی دفتر مشاورین تخصصی مدیریت شهری در شهرهای کلان و میانی

۴- اصلاح و بازنگری در الگوهای موجود حفظ حریم شهری و تدوین قوانین و مقررات لازم در این زمینه

۵- تدوین ساز و کارهای نظارتی علمی، شفاف و کارآمد در راستای جلوگیری از بدقوارگی شهری

۶- اصلاح سیستم حمل و نقل شهری و ایجاد امکانات و تسهیلات برای پیاده روی در مسیرهایی با جاذبه های لازم برای شهروندان

۷- اجرای طرحهای پایلوت و محدود بر اساس سیاستهای رشد هوشمند

۸- اصلاح طرحهای توسعه شهری و اعمال راهبردهای شهرسازی نوین بویژه سیاست رشد هوشمند در آنها

۹- اصلاح نظام مدیریت شهری و پررنگ کردن حضور شهروندان علاقه مند در نظام تصمیم گیری برنامه های شهر

۱۰- واگذاری مسئولیت طرحهای توسعه شهری به متخصصین محلی برای تدوین الگوهای بومی براساس سیاست رشد هوشمند

بنابراین بسترهای اعمال سیاست رشد هوشمند به پیشینه نظام ریزی شهری، ساختار اقتصادی - اجتماعی شکل گرفته در طول زمان و نگرش های مدیریتی بر می گردد. همین بسترها باعث شده اند تا در مسیر تحقق این سیاست چالش های فراوانی فراروی سیاست های نوین توسعه شهری از جمله سیاست رشد هوشمند قرار گیرد.

از مهمترین این چالش ها شکل گیری نوعی کالبد ناهماهنگ، بدقواره و ناکارآمد در ارائه خدمات بهینه به شهروندان و کاهش سطح کارآمدی فعالیتهای آن در نتیجه کاهش اعتبار شهر در نظام شهری کشور است. آنچه می تواند به شکل گیری نهضت نوین بازسازی شهری در ایران براساس اصول و معیارهای

شهرسازی جدید از جمله سیاست رشد هوشمند منجر شود، شناسایی دقیق بسترهای پراکنده رویی و چالش های فرارو است که ضرورت دارد توسط متخصصین بومی تجزیه و تحلیل و راهکارهای عملیاتی براساس یک برنامه زمانبندی معین ارائه گردد.

Archive of SID

منابع

- ۱- آراسته، مجتبی (۱۳۸۹)، مروری بر ابعاد شهر پراکنده به عنوان الگوی ناپایدار توسعه شهری در یزد، همایش ملی مهندسی عمران و توسعه شهری
- ۲- پوراحمد، احمد و حسین کلانتری خلیل آباد (۱۳۸۹)، بررسی تطبیقی مکانگزینی شهرهای جدید در حوزه کلان شهر تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی پرتال جامع علوم انسانی
- ۳- پوراحمد، احمد و صابر محمدپور (۱۳۹۱)، ارزیابی و سنجش میزان پراکنش و فشردگی شکل شهرها با استفاده از مدل های کمی، فصلنامه جغرافیا سال دهم شماره ۳۲ سال ۱۳۹۱ ص ۴۹
- ۴- خیام باشی، احسان (۱۳۸۸) کاربرد GIS در مدیریت هوشمند نگهداری معابر شهری، دومین کنفرانس بین المللی شهرداری الکترونیکی
- ۵- داوودپور، زهره و داریوش اردلان (۱۳۸۷)، بررسی تطبیقی عوامل موثر بر گسترش شهرهای بزرگ و میانی، نشریه هویت سال دوم شماره ۳ پاییز و زمستان ۱۳۸۷
- ۶- زیاری، کرامت الله و محمد حسین جانبانزاد، دیدگاه ها و نظریات شهر سالم، شهرداری هاسال نهم شماره ۹۵
- ۷- رهنما، محمد رحیم و غلامرضا عباس زاده (۱۳۸۵)، مطالعه تطبیقی سنجش درجه پراکنش/ فشردگی در کلان شهرهای سیدنی و مشهد، مجله جغرافیا و توسعه شماره ۶ بهار و تابستان ۱۳۸۵
- ۸- رشد هوشمند و توسعه پایدار، پژوهشکده شهری پژوه (۱۳۹۱/۵/۲۹) www.shahrpejuh.ir
- ۹- زنگنه شهرکی، سعید، تبیینی جامع بر علل و جوامع مؤثر بر پراکنش افقی شهرها، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی سال دوازدهم، شماره ۲۵، تابستان ۱۳۹۱ ص ۱۷۶
- ۱۰- علی الحسابی، مهران و مریم عباسی (۱۳۹۰)، نقش ساختار مطلوب شهرداری رسیدن به اهداف رشد هوشمند، کنفرانس ملی توسعه پایدار و عمران شهری
- ۱۱- فیروز بخت، علی اکبر و اکبر پرهیزگار (۱۳۹۱)، راهبردهای ساختار محیط زیستی شهرها با رویکرد توسعه پایدار، فصلنامه پژوهش های جغرافیای انسانی سال چهل و چهارم شماره ۸۰
- ۱۲- قیسوندی، حمید (۱۳۹۰) شهر هوشمند تکوین انقلاب شهری نوین - شهر الکترونیک واقعیت شهرهای فردا، نخستین همایش ملی آرمان شهر ایرانی
- ۱۳- قربانی، رسول و سمیه نوشاد (۱۳۸۷)، راهبرد رشد هوشمند در توسعه شهری اصول و راهکارها، جغرافیا و توسعه شماره ۱۲ پاییز و زمستان ۱۳۸۷
- ۱۴- کاشانی جو، خشایار و سید مجید مفیدی شمیرانی (۱۳۸۸)، سیر تحول نظریه های مرتبط با حمل و نقل درون شهری، نشریه هویت سال سوم شماره ۴ بهار و تابستان ۱۳۸۸
- ۱۵- ضرابی، اصغر و حمید صابری (۱۳۹۰) تحلیل فضایی شاخص های رشد هوشمند در شهرداری، پژوهش های جغرافیای انسانی شماره ۷۷ پاییز ۱۳۹۰
- ۱۶- لطفی، سهند (۱۳۹۰) تبارشناسی بازآفرینی شهری از بازسازی تانوزایی، انتشارات آذرخش تهران ۱۳۹۱
- ۱۷- مرزبان شیرخوار کلائی، شیما (۱۳۹۱) GIS (درباره ریزه های محیط زیست و توسعه شهری، دومین همایش برنامه ریزی و مدیریت محیط زیست
- ۱۸- مدنی پور، علی (۱۳۷۹) طراحی فضاهای شهری، ترجمه فرهاد مرتضایی، تهران انتشارات پردازش و برنامه ریزی

- 19-American Planning Association 'planing for smarthgrowth'February (2002)
- 20-Arighoni, Danielle. 2001. Affordable Housing and Smart Growth: Making the Connection. Washington, DC: Smart Growth Network Subgroup on Affordable Housing, National Neighborhood Association.
- 21-Alex Wilson (2007), "Driving to Green Buildings: The Transportation Energy Intensity of Building," Environmental Building News (www.buildinggreen.com), Vol. 16, No. 9, Sept. 2007; at www.buildinggreen.com/auth/article.cfm?fileName=160901a.xml.
- 22-Burchell, R.W.; Listokin, D.; Galley, C.C. 2000. Smart Growth:more than a ghost of urban policy past, less than a boldnew horizon. Housing Policy Debate.11(4): 821- 879.
- 23-Cooper, Mary. 2004. Smart Growth: Can Managed Growth Reduce Urban Sprawl? CQ Researcher: 470-491.
- 24-Cox, Rachel. Design Review in Historic Districts. Washington, D.C.: National Trustfor Historic Preservation, 1997.
- 25-D. Harrison, J. F. Kain, Cumulative urban growth and urban density functions, Journal of Urban Economics 1 (1) (1974) 61-98.
- 26-Dixon, J, Dupuis, A, Lysnar, P (2001) "Issues in Medium Density Housing" PlanningQuarterly, June, 9-11
- 27-Dixon J, Dupuis A (2003) "Urban Intensification in Auckland, New Zealand: AChallenge for Urban New Urbanism Housing Studies, 13, 3, 353-368
- 28-Downs A. (2003) "Growth Management, Smart Growth, and Affordable Housing"Keynote Speech, Affordable Housing and Growth Management Symposium,Brookings Institute
- 29-Fien J (2005) "Beyond the City Edge" in Charlesworth E (ed), City Edge, CaseStudies in Contemporary Urbanism, Architectural press, Elsevier, Amsterdam
- 30-John L. Behan, Planning and Financing Open Space Resource Protection — Pittsford's Greenprint Initiative, AmericanInstitute of Certified Planners, Planners' Casebook, Spring/Summer 1999.
- 31-Hovey, Hal. The Property Tax in the 21st Century. Prepared for The Finance Project,May1996. www.financeproject.org/property.html.
- 32-Hayward, Steven. 2000. Smart growth lessons from Portland. Presentation to Heartland Institute's National Conference on Sprawl and Smart Growth. April 26. <http://www.pacificresearch.org/pub/sab/enviro/portland.html> (accessed July 25, 2004).
- 33-Horton, Tom. 1999. Can we grow smarter? Land & People Magazine. Spring. The Trust for Public Land, http://www.tpl.org/tier3_cd.cfm?content_item_id=959&folder_id=765 (accessed June19, 2003).
- 34-Haughey, Richard M. 2005. Higher-Density Development: Myth and Fact. Urban Land Institute. Washington, D.C.: 1-36.
- 35-Kramer, Michelle. Smart Growth Hall of Fame 2001. Colorado: Colorado SprawlAction Center, December 2001.
- 36-Lund, Hollie. 2003. Testing the Claims of New Urbanism. Journal of the American Planning Association.69 (4): 414-429).
- 37-M. Ward, et al. (2007), Integrating Land Use and Transport Planning, Report 333, Land Transport New Zealand (www.landtransport.govt.nz); at www.landtransport.govt.nz/research/reports/333.pdf.
- 38-M. A. Turner, Landscape Preferences and Patterns of Residential Development, Journal of Urban Economics 57 (1) (2005) 19-54
- 39-McShane, O (2005) "The Rise of Urban Romanticism, or the New Road to Serfdom", Paper to the Third Annual Preserving American Dream Conference, Minnesota
- 40-Motu (2006) Regional Housing Markets in New Zealand: House Price Sales and Supply Responses Report to the Centre for Housing Research, Department ofbuilding and Housing, and Housing New Zealand Corporation

- 41-Mary R. English, Jean H. Peretz, and Melissa Manderschied, Smart Growth for Tennessee Townsend Counties: A Process Guide (Knoxville, Tennessee: Energy, Environment and Resources Center, University of Tennessee, February 1999), eerc.ra.utk.edu/smart/title.htm.
- 42-Neighborhood Early Warning System, Center for Neighborhood Technology. www.newschicago.org.
- 43-New Castle County Council. www.co.new-castle.de.us/LndUse/Rezdates.htm.
- 44-Nickerson, Cynthia. "Smart Growth: Implications for Agriculture in Urban Fringe Areas." Agricultural Outlook (April 2001). Washington, D.C.: U.S. Department of Agriculture Economic Research Service. www.ers.usda.gov/publications/agoutlook/april2001/AO280g.pdf.
- 45-Neighborhood Early Warning System, Center for Neighborhood Technology. www.newschicago.org.
- 46-Nelson, A.C., 1999. Comparing states with and without growth management: analysis based on indicators with policy
- 47-Nelson, A.C., Duncan, J.B., 1995. Growth Management Principles and Practices. Planners Press, American Planning Association,
- 48-National Highway Transportation Survey, Changes in the Purpose of Travel Over Time: A snapshot analysis of the National Household Travel Survey,
- 49-Neuman, Michael. 2005. The Compact City Fallacy. Journal of Planning Education and Research. (25) 11, 11-26.
- 50- Nelson, A.C., Moore, T., 1996. Assessing growth management policy implementation: case study of the United States' leading growth management state. Land Use Policy 13 (4), 241-259.
- 51-Oliver, G., 1992. 1000 Friends are watching. Planning 58 (11), 9-13.
- 52-Poticha, Shelly. "Comments on draft primer." Note written to author. November 11, 2001.
- 53-Porter, D.R., 1997. Managing Growth in America's Communities. Island Press, Washington, DC.
- 54-Rankine J (2005) Housing and Health in Auckland: a Summary of Selected Research Auckland Regional Public Health Service, Auckland District Health Board
- 55-Rice, R.E., Atkin, C.K. (Eds.), 2001. Public Communication Campaigns, third ed. Sage, Thousand Oaks, CA.
- 56-Smart Growth Network. 2007. Getting to Smart Growth II: 100 more policies for implementation. Washington, DC: Development, Community, and Environment Division, the Environmental Protection Agency.
- 57-Smart Growth Network. 2001. What is Smart Growth? Washington, DC: Environmental Protection Agency. www.smartgrowth.org
- 58-Shofner, Suzan. 2000. The Impacts of Smart Growth on Municipal Finance: Perspectives of City Planning Directors Across Texas. Texas State University. Retrieved from: <http://ecommons.txstate.edu/arp/155>
- 59-Tremaine K (2005) "Urban Growth and Strategy – International Practices: the New Zealand Experience", Resource Management Journal, 11-21
- 60-USEPA (2009), Essential Smart Growth Fixes for Urban and Suburban Zoning Codes, U.S. Environmental Protection Agency (www.epa.gov); at www.epa.gov/smartgrowth/pdf/2009_essential_fixes.pdf.
- 61-U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service. 2001. Smart growth: Implications for agriculture in urban fringe areas. Agricultural Outlook (April): 24-27. <http://www.ers.usda.gov/publications/AgOutlook/April2001/ao280.pdf> (accessed August 27, 2003).
- 62-U.S. Department of Housing and Urban Development. 2003. Smart growth and livable communities resources. <http://www.hud.gov/offices/cpd/economicdevelopment/programs/rc/resource/smartliv.cfm> (accessed August 27, 2003).
- 63-U.S. Environmental Protection Agency. 2002. National award for smart growth achievement 2002 winners. Publication EPA231-F-02-002. Washington, DC: U.S. Environmental Protection Agency.
- 64-U.S. Environmental Protection Agency. n.d.a. Smart growth policy database glossary. <http://cfpub.epa.gov/sgpdb/glossary.cfm?type=topic> (accessed November 19, 2003).
- 65-VTPI (2006), Online TDM Encyclopedia, Victoria Transport Policy Institute (www.vtpi.org).